

avut suportat o evoluție dinspre virtutea definită din punct de vedere exclusiv social, spre cea definită din punct de vedere teologic. Cele trei virtuți, *inocența*, *cumpătarea* și *bărbăția*, nu reprezintă virtuți creștine prin definiție, articulate de scriitorii creștini datorită moralei nou-testamentare, ci virtuți filozofice definite de scriitorii clasici precreștini, care au fost „confiscate” de teologia creștină și redefinite după noua etică și morală biblicizată.

1.2.1. *Ne-prefacerea*, virtutea inocentului: *simplex/sine dolo/sine fictione*– *ἁπλοστος*

Între multe perechi ale echivalărilor lui Augustin se află o pereche care ne-a stîrnit interesul în mod deosebit: cuplul *simplex* – *ἁπλοστος* care s-a dovedit a fi, de fapt, o expresie cu un membru întreit în limba țintă. În acest caz Augustin ezită și recurge la încă două alternative: *sine dolo*, *sine fictione*.

Termenul *ἁπλοστος* apare de puține ori în opera lui Augustin: de două ori în operă, o dată în cele patru tratate, mai precis în *De Civitate Dei*, la nominativ singular: „... siue autem *sine dolo* siue *simplex* siue potius *sine fictione* dicatur, quod est Graece *ἁπλοστος* quis est in ista percipienda benedictione dolus hominis sine dolo?”³⁸³

Care este varianta finală pe care Augustin o propune, o traducere, un cal? Care este semnificația lui *simplex*? Pot fi explicate cele trei alternative una prin intermediul celeilalte sau fiecare dintre acestea va trebui legată de sursa externă limbii latine, de termenul *ἁπλοστος* pentru corecta înțelegere în contextul operei lui Augustin?

1.2.1.1. Critica izvoarelor și istoricul soluțiilor pînă la Augustin

Termenul *ἁπλοστος* intră în opera lui Augustin prin intermediul *Septuagintei* și al *Vulgatei*. Găsim această echivalență în Geneza 25:27, în versetul referitor la cei doi frați Iacob și Esau: „ἠϋξήθησαν δὲ οἱ νεανίσκοι καὶ ἦν Ησάυ ἄνθρωπος εἰδὼς κυνηγεῖν ἄγροικος Ἰακωβ δὲ ἦν ἄνθρωπος ἁπλοστος οἰκῶν οἰκία ν”. Acest verset este tradus de Ieronim „quibus adultis factus est Esau vir gnarus venandi et homo agricola Iacob autem vir *simplex* habitabat in tabernaculis”. Una dintre traduceri românești propune termenul „liniștit” pentru *simplex*³⁸⁴. Aceasta sub influența altor traduceri din spațiul anglo-saxon care propun lexemele „plain, peaceful, quiet”. Vocabula din limba greacă reflectă pe cel din limba ebraică, adjectivul תָּמַם (tawm), care are sensul de om perfect, complet, fără lipsuri fizice, fără lipsuri în caracter, inocent, integru, pur din punct de vedere etic³⁸⁵.

Simplex este folosit într-un alt context referitor la caracter în Iov 1:1 și 8 „homo *simplex* et rectus et timens Deum ac recedens a malo”, aici echivalent pentru ἁμεμπος. Aceasta rupe consecvența la care ne-am fi așteptat, cel puțin din partea lui Ieronim, pentru interpretarea termenului *ἁπλοστος* cu *simplex*. În Noul Testament el

³⁸³ *De Civitate Dei* lib. 16, cap. 37, l. 16.

³⁸⁴ Dumitru Cornilescu, 1931.

³⁸⁵ Brown, Francis et alii (1906) *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (BDB-Gesenius Lexicon)

folosește termenul *simplex* pentru corespondentul cel mai apropiat de sensul lui: ἀπλοῦς³⁸⁶.

În *Înțelepciunea* 4:11 găsim următoarea frază: „raptus est ne malitia mutaret intellectum illius aut *fictio* decipiat animam illius” în care *fictio* este echivalentul lui δόλος. Aceeași situație este și în capitolul 14, versetul 25. În 7:13 avem echivalarea care trimite spre soluția *sine dolo-sine fictione* de la Augustin, inspirată din traducerea lui Ieronim, unde interpretarea pentru fraza „ἀδόλως τε ἔμαθον ἀφθόνως τε μεταδίδωμι τὸν πλοῦτον αὐτῆς οὐκ ἀποκρύπτομαι” este „quam *sine fictione* didici et *sine invidia* communico et honestatem illius non abscondo”. Adverbul ἀδόλως este echivalat cu *sine fictione* și tot în traducerea lui Ieronim găsim calcul din Proverbe 12:20 pentru „δόλος ἐν καρδίᾳ” traducerea „dolos in corde”. Este de menționat tot în acest punct faptul că în toate cazurile în care în Noul Testament apare termenul δόλος, Ieronim propune *dolus*. Această observație merită reținută pentru a studia apoi la Augustin relația dintre sinonimele posibile în cadrul aceluiași domeniu semantic.

Dolus și *fictio* sunt folosiți de Ieronim ca termeni alternativi pentru traducerea lui δόλος, pe când *simplex* reflectă și sensul lui ἁπλοστος și pe cel al lui ἀπλοῦς. Credem că este util un tablou comparativ al echivalențelor din *Vulgata* față de echivalente folosite atât în *Vulgata*, dar mai rar, precum și în alte texte patristice Latine care preced textele lui Augustin.

<i>Termen grecesc</i>	<i>Echivalent Vulgata</i>	<i>Echivalente alternative</i>
ἁπλοστος	<i>simplex</i>	<i>sine dolo, sine fictione</i>
ἀπλοῦς	<i>sincerus</i>	<i>simplex</i>
ἁμεμπος	<i>simplex</i>	<i>purus, immaculatus</i>
δόλος	<i>dolus</i>	<i>fictio</i>

1.2.1.2. Soluția lui Augustin - Echivalarea și uzul termenului la Augustin

Nu trebuie căutat foarte mult în izvoare după echivalența din textul lui Augustin pentru că el însuși își deconspiră sursa prin citat și comentariul asupra acestei relații dintre Iacob și Esau. Tot capitolul 37 din cartea a XVI-a este dedicat acelor lucruri care sunt prefigurate în mod simbolic prin relația dintre Esau și Iacob. Toate citatele sunt din cartea Genezei, chiar locul în care Ieronim oferă echivalența ἁπλοστος - *simplex*. Textul lui Augustin sună astfel:

Iste dolus Iacob ne putaretur fraudulentus dolus et non in eo magnae rei mysterium quaereretur, superius praedixit Scriptura: *Et erat Esau homo sciens venari, agrestis; Iacob autem homo simplex, habitans domum*. Hoc nostri quidam interpretati sunt *sine dolo*. Sive autem *sine dolo* sive *simplex* sive potius *sine fictione* dicatur, quod est Graece ἁπλοστος quis est in ista percipienda benedictione dolus hominis sine

³⁸⁶ Matei 6:22, Luca 11:34

dolo? Quis est dolus simplicis, quae fictio non mentientis, nisi profundum mysterium veritatis?³⁸⁷

Deși este de domeniul evidenței că Iacob este înșelătorul, cel care obține în mod necinstit binecuvântarea părintelui său Isaac, Augustin propune o nouă perspectivă, citind Scriptura. Pentru apărarea interpretării sale simbolice, trebuie să treacă dincolo de fapte, spre o nouă înțelegere teologică a caracterului lui Iacob. Faptele arată înșelăciunea, Scriptura spune totuși că este *simplex*, cinstit, fără înșelăciune. Comentariul care urmează este ceea ce ne interesează, comentariul de traducere: unii dintre scriitorii care îl preced pe Augustin propun echivalentul *sine dolo*, pentru ἁπλοστος. Augustin face aluzie la Ambrosius, care, în comentariile sale biblice³⁸⁸, folosește acest termen. Un citat din Ambrosius arată felul în care acesta folosește termenul, chiar dacă nu este un comentariu referitor la textul citat de Augustin din Geneza:

Quod ergo bonum diuinum et quod diuinum bonum. Et ideo dicitur: Aperiente te manum implebuntur omnia bonitate; per bonitatem enim Dei nobis uniuersa tribuuntur merito bona, quibus nihil admixtum est mali. Haec bona promittit scriptura fidelibus dicens: Quae bona sunt terrae manducabitis. Boni ergo illius similes simus, ut quae bona sunt adipiscamur, bonum quod est sine iniquitate et sine dolo et sine asperitate, cum gratia, cum pietate, cum sinceritate et beniuolentia caritate iustitia. Itaque omnes uirtutes bonitas tamquam mater fecunda amplectitur.³⁸⁹

Ce este bun cu adevărat? Cum putem defini adevăratul bine? Doar din perspectivă divină, din perspectiva Scripturii, care definește adevăratul bine diferit de ceea ce înțeleg filozofii prin adevăratul bine și adevărata bunătate. Ambrosius descrie adevărata bunătate din perspectivă etică, morală, prin absența înșelăciunii, asprimii, răutății, nedreptății, iar binele prin prezența harului, evlaviei, sincerității, dreptății. Bunătatea, *bonitas*, este mai presus de toate acestea. Este ca o mamă fecundă care îmbrățișează toate virtuțile. Această bunătate se poate transfera și asupra credinciosului care alege binele, viața, nu răul și moartea. Am citat acest text, deși nu este un comentariu la textul din Geneza, dar cuprinde ideea eticii pe care patristica latină a construit-o pe baza unor interpretări alegorice asupra unor caractere din Vechiul Testament.

Dacă Ambrosius și înaintașii săi au preferat varianta echivalării lui alpha privativ cu prepoziția *sine*, Augustin va renunța și la varianta propusă de Ieronim, traducerea lui ἁπλοστος prin *simplex*, și la varianta lui Ambrosius, însă în urma unei ezitări. După ezitarea dintre *simplex* și *sine dolo*, spune că este preferabilă folosirea calcului *sine fictione*.

Ce înseamnă acest lucru? Augustin nu este dependent nici de Cicero, dar nici de Ieronim, nici de literatura clasică, nici de *Vulgata*. Își trăiește ezitățile filozofice și la nivel lingvistic în singurătate. Nu agreează ușor soluțiile terților, improvizează,

³⁸⁷ *De Civitate Dei* lib. 16, cap. 37, l. 14-20

³⁸⁸ *Expositio Psalmi CXVIII*, Cl. 0141, în *Explanatio Psalmorum XII*, Cl. 0140, Psalmus 36 și Psalmus 40.

³⁸⁹ Ambrosius Mediolanensis - *De fuga saeculi* Cl. 0133, cap.: 6, par.: 36, pag.: 192, linia: 19

fără a argumenta, de cele mai multe ori. În acest caz i se pare preferabilă expresia *sine fictione* pentru ἄπλαστος.

Ezitatea dintre *sine dolo*, *simplex* și *sine fictione* va continua, după cum se vede în restul textului pe care l-am citat. Iacob este numit de Augustin tot timpul *dolus*, deși în citatul la care face referință Iacob este ἄπλαστος, chiar folosește jocul de cuvinte în întrebarea retorică „Quis est in ista percipienda benedictione dolus hominis sine dolo?” Un rînd mai jos, deși propune pentru ἄπλαστος expresia *sine fictione*, într-o altă întrebare retorică spune „Quis est dolus simplicis, quae fictio non mentientis?” Aceasta dovedește că toate cele trei variante sunt aplicate pe rînd în cazul lui Iacob, care este *dolus*, dar, paradoxal, dacă privim la adevărurile care trebuie percepute dincolo de evidențe și fapte, prin interpretarea mistică a istoriei biblice, este de fapt *sine dolo*. Iacob *mentiens*, cel care minte ca să îi ia fratelui său binecuvîntarea, este totuși *sine fictione*.

Într-un comentariu biblic referitor tot la aceste pasaje face următoarea observație:

Quod Graece ἄπλαστος dicitur, hoc Latini *simplicem* interpretati sunt, proprie autem ἄπλαστος *non fictus*, unde aliqui Latini interpretes *sine dolo* interpretati sunt dicentes: erat Iacob sine dolo habitans in domo, ut magna sit quaestio, quomodo per dolum acceperit benedictionem qui erat sine dolo.³⁹⁰

Se înțelege că textul din limba țintă este același care cuprinde termenul grecesc ἄπλαστος, termen care, după cum se observă, nu mai primește celelalte două alternative, *simplex* și *sine fictione*. Pentru Augustin varianta favorită pentru ἄπλαστος pare a fi *non fictus*.

În alt text, aceeași situație, același citat, dar și cu referință la unul dintre textele Noului Testament în care este o aluzie la vicleșugul lui Iacob: „Sic enim dicitur de ipso Iacob: et erat Iacob sine dolo habitans in domo; hoc recolens Dominus uidens Nathanaelem sine dolo de gente illa et de populo illo: ecce uere, inquit, Israelita, in quo dolus non est”³⁹¹

Iacob este *sine dolo*, pentru ἄπλαστος, iar Nathanael tot este *sine dolo*. Textul din *Vulgata* la care face referire Augustin este cel din Ioan 1:47, unde *dolus* este echivalent al lui δόλος. S-ar putea crede că aici renunță la alte soluții datorită atracției pe care o exercită citatul paralel referitor la Nathanael, dar alte două texte stau dovadă că Augustin își continuă ezitățile și că în textele mai puțin elaborate recurge la prima soluție, cea mai ușoară: δόλος - *dolus*: „erat ille agrestis uenator, Iacob autem sine dolo conuersabatur in domo”³⁹² sau „dictus autem erat Iacob iste in scriptura homo sine dolo”³⁹³ și din aceeași predică un alt text:

Quae sunt ista maiora? amen dico uobis - quia Israelita ille, in quo *dolus non est*; respice ad Iacob in quo *dolus non est*; et recale, unde loquitur, lapidem ad caput, uisionem in somno, scalas a terra in coelum, descendentes et ascendentes; et uide

³⁹⁰ *Quaestionum in Heptateuchum libri septem* Cl. 0270, lib.: 1, Quaest. Genesis, quaestio: 74, linea: 944-945

³⁹¹ *Enarrationes in Psalmos* Cl. 0283, SL 38, Psalmus: 44, par.: 20, linea: 34

³⁹² *Sermones* Cl. 0284, sermo: 4, ed.: SL 41, linea: 353

³⁹³ *Sermones* Cl. 0284, sermo: 89, ed.: PL 38, col.: 557, linea: 33

quid dominus dicat Israelitae *sine dolo* -, uidebitis coelum apertum: audi, Nathanael *sine dolo*, quid uidit Iacob *sine dolo*: uidebitis coelum apertum, et angelos ascendentes et descendentes; ad quem?³⁹⁴

Toate textele de mai sus arată că Augustin nu are o soluție pe care să o propună, una mai bună decât echivalările lui Ieronim sau ale lui Ambrosius. Când comentează Scriptura, într-un singur loc, în *De Civitate Dei* încearcă să propună soluții alternative care să includă pe lângă calc și traducerea; când predică din Scripturi, rămâne la varianta calculului celui mai la îndemână.

Augustin nu este original în ezitățile sale. Este de semnalat aici comentariul lui Ieronim la Isaia unde spune: „Et Iacob quia *simplex* erat, siue ut Graece dicitur ἁπλοστος, id est *nequaquam fictus*; nec talis quales in Petri epistola condemnantur, de quibus ait: in auaritia fictis sermonibus de uobis negotiantur.”³⁹⁵ După cum se poate observa, *simplex* și *nequaquam fictus*, apar și la Ieronim. Augustin adaugă *sine dolo*. Tocmai alternativa care presupunea folosirea lui *fictio* ca una dintre soluțiile originale ale lui Augustin este exclusă prin descoperirea acestui comentariu al lui Ieronim care propune pentru același text din Geneza atât pe *simplex* cât și redarea lui alpha privativ, prin negarea lui *fictus*, soluție care la Augustin va fi *sine fictione*. Despre soluția *sine dolo* pentru ἁπλοστος iarăși nu se poate comenta foarte mult pentru că nu este o soluție originală la Augustin și nici definitivă în textul în care comentează propunerile sale.

1.2.1.3. Receptarea soluției lui Augustin

Andreas de Sancto Victore (c. 1150), Bernardus Claraeualensis (1090-1153), Rupertus Tuitiensis (1070-1129) sunt cei la care găsim citat textul în care Augustin comentează acest caz.

Andreas de Sancto Victore îl citează pe Augustin fără să îi folosească numele: „Simplex, alii *sine dolo*, in graeco ἁπλοστος (id est non fictus)”³⁹⁶. Au fost preluate echivalentele: *simplex*, *sine dolo*, *non fictus*, deci și ezitarea. Aceeași asociere între termenii *simplex* și expresia *sine dolo*, de această dată, apare și la Bernardus Claraeualensis: „Simplex esto, non tantum *sine dolo* et simulatione, sed et absque multiplicitate occupationum, ut te cum sit sermocinatio eius, cuius et vox dulcis, et facies decora”³⁹⁷

Se pare că Augustin va consacra sensul pozitiv al acestui termen care va fi folosit și comentat în aceeași serie de echivalențe și de către Rupertus Tuitiensis: „Nec enim fratrem suum fraude circumuenit *simplex* namque erat sed cum simplicitate columbae prudentiam habens serpentis sapienter quale habuit pretium poscenti guloso apposuit et quod habebat ille manifesto nomine *sine dolo* sine ui quae iusta et legitima uenditio est uicissim flagitauit.”³⁹⁸ Este evident că Rupertus

³⁹⁴ *Sermones* Cl. 0284, sermo: 89, ed.: PL 38, col.: 557, linea: 47

³⁹⁵ *Commentarii in Isaiam* Cl. 0584, SL 73A, lib.: 18, cap. (s.s.): 65, par.: 21+, linea: 18.

³⁹⁶ *Expositio super heptateuchum In Genesim*, linea: 2416

³⁹⁷ *Sermones in assumptione beatae Mariae Uirginis sermo*: 3, par.: 7, vol.: 5, pag.: 243, linea: 18

³⁹⁸ *De sancta trinitate et operibus eius* CM21, lib.: 7, In Genesim VII, pag.: 435, linea: 226

se referă la același text, la comentariile lui Augustin și rămîne cu ezitățile lui Augustin, de această dată între *simplex* și *sine dolo*.

În urma acestor observații, se pot trage următoarele concluzii:

1. Augustin citează un text din Geneza în care află termenul ἁπλαστος, termen care este dificil de interpretat în limba latină. Pentru a-și susține demonstrația traduce termenul prin echivalentul *simplex*, după care recurge la alternativa *sine dolo*, pentru a propune varianta mai potrivită în contextul respectiv, *sine fictione*.

2. Augustin ezită între calc și traducere. Perechea ἁπλαστος - *sine fictione* este cea mai la îndemînă, dar nu va impune acest termen printr-o uzanță consecventă în restul operei sale sau în cadrul altor tratate. *Alpha* privativ este interpretat prin prepoziția *sine*.

3. Augustin va păstra în scrierile sale toate cele trei variante. În alte comentarii referitoare la același text folosește, pe lîngă termenul *simplex*, și variantele *sine dolo* și *sine fictione* deopotrivă. Termenul biblic ἁπλαστος nu are un echivalent definitiv nici înainte de scrierile lui Augustin în limba latină, nici după el.

4. Domeniul semantic al calităților și defectelor morale este îmbogățit de Augustin în limba latină și prin aceste alternative de interpretare, *sine dolo* și *sine fictione*, a termenului din Septuaginta, ἁπλαστος, termen pe care Ieronim îl traduce prin *simplex*, cu un sens destul de ambiguu.

5. *Curăția sufletească, lipsa vicleșugului, lipsa prefăcătoriei, simplitatea* sunt sensuri pe care Augustin le presupune pentru adjectivul din *Septuaginta* și pe care le impune prin comentariul său.

6. În anumite contexte înțelegerea corectă a unei soluții pe care Augustin o propune pentru limba latină, în cazul nostru *simplex/sine dolo/sine fictione*, se poate face doar prin raportarea la termenul din limba sursă, în acest caz, ἁπλαστος. *Dolus* și *fictio*, precum și *simplicitas* suportă interpretări diferite în textele care nu sunt rezultatul unei exegeze asupra unui citat biblic.

7. În urma citării unui pasaj biblic, termenii care sunt rezultatul unei echivalări suportă o restricționare a sensului cu scopul de a rămîne aproape de sensurile date de contextul biblic pentru termenul grecesc citat. Nu se poate realiza o concordanță asupra lui *fictio* la Augustin pentru înțelegerea expresiei *sine fictione* în relație cu ἁπλαστος. Calculul determină un sens nou în limba țintă datorită încărcăturii semantice care există deja în limba latină pentru *dolus* și pentru *fictio*.

8. Receptarea comentariilor lui Augustin la cartea Genezei demonstrează că au fost moștenite și ezitățile sale referitoare la acest termen. Urmașii săi, comentînd același text în care este discutată relația dintre Iacob și Esau, ezită între *simplex*, *sine dolo* și *sine fictione*.